

2. Gjør rede for Augustins teori om forholdet mellom tro og viten, med vekt på spørsmålet om viten avhenger av nåde. Er barnetro nok for å oppnå frelse, i følge Augustin? Begrunn svaret.

Augustins teori om forholdet mellom tro og viten er basert på den kristne tro. Han vokste opp med en kristen barnetro som han etter hvert skulle forkaste, da han anså Bibelen på det tidspunkt i sin ungdom som "naive myter", og full av selvmotsigelser. Dette ledet ham inn i manikeismen, en sekt som opererte med et svært dualistisk verdensbilde der verden var en evig kamp mellom en Gud og en annen sterk ond makt. Han forlot også disse etterhvert, blant annet på grunn av en voksende misnøye med det han oppfattet som hyklerske ledere og fordi han ikke kunne se hvorfor man skulle tilbe en slik svak gud. Han var også innom skeptisismen, før han fant det som skulle vise seg å bli hans største kilde til inspirasjon, Plotin og nyplatonikernes tolkning av Platon. For dem var det blant annet en helt sentral tese at veien til kunnskap var å vende seg mot "det ene", som for Platon var selve "det godes ide". Allikevel kommer man ikke utenom at den helt sentrale hendelsen for Augustin var at han igjen i voksen alder vendte tilbake til kristendommen, og ble "frelst". Dermed stilte han seg forpliktet bak de kristne dogmene om en allmechtig gud som skapte ut av intet, inkarnasjonen, syndefallet og frelsen, og treenigheten. Han fikk troen tilbake, men hadde allikevel store kvaler med spesielt det ondes problem (unde malum). Manikeernes svar om at ondskaper i verden kunne forklares med eksistensen av en ond makt virket inkompatibel med kristendommens dogme om en allmechtig gud. Hans forklaring, som han gir i samtale med Evodius i "On the Choice of Free Will" tar utgangspunkt i en ny tese om den frie vilje, som ikke bare gir en forklaring på ondskapens problem, men også danner grunnlaget for hans teori om forholdet mellom tro og viten. For å forstå dette forholdet hos Augustin må vi først forstå hans metafysikk og erkjennelseslære.

For Augustin er det faktum at vi kan si at vi tar feil (fallor) tilstrekkelig til å si at vi kan ha viten om noe. Han deler virkeligheten inn i et eksistenshierarki som inkluderer to kategorier, de sansbare og de ikke-sansbare ting. Det sansbare er det som utgjør den materielle verden, der det laveste nivået simpelthen er eksistens. Dette omfatter all uorganisk eller ikke-levende materie. Over dette igjen står kategorien "liv", som inkluderer planter og dyr. Eksistens er et premiss for liv. Den høyeste formen for liv, mennesket, befinner seg i kategorien "intelligens". Mennesket har i seg en fornuft, et ikke sansbart element, som gjør at mennesket befinner seg i en unik situasjon, som deltakende i både det sansbare og det ikke-sansbare. Merk at både eksistens og liv er nødvendig for intelligens. Det ikke-sansbare har en tilsvarende inndeling, der mennesket er på det laveste nivået, eksistens, englene utgjør kategorien "liv", og Gud er intelligens. For Augustin er Gud ren sannhet og ren positivitet, og sannhet er også det samme som tall. Augustin sier at alle tall er konfigurasjoner av tallet "1", og her ser vi linjene til Plotin og "det ene". Altså er spørsmålet om hvordan vi kan nærme oss viten for Augustin det samme som spørsmålet om hvordan vi kan nærme oss Gud. Vår fornuft er altså vår deltaken i Gud, men hvordan skal man så kunne forklare at mennesker tar feil, om en allmechtig gud har utstyrt oss med middelet til å nå sannhet? Augustins svar er at vår vilje er splittet, og med god grunn. Gud, som fullkommen positivitet, skapte et univers som han selv er allstedsnærværende i, men som allikevel ikke er Gud. For å gjøre dette måtte han åpne opp for et annet element, og det eneste som ikke var allerede inkludert i Gud var "intet". Gud skapte verden og englene ut av intet, og verden er dermed mindre perfekt enn Gud, med en nødvendig draging mot intet. Dette gjelder også for mennesket. Menneskenes fornuft kan ikke være total, for da vil den ikke være separat fra Gud, men fullkomment en del av Gud. Vår fornuft kan ikke gjøres til onde (uvitende)slaver av noe mer fornuftig/perfekt, da dette ville måtte være mer rettfærdig. Ei heller kan vi gjøres til slaver av noe mindre fornuftig/perfekt, da dette ville være svakere enn vår egen fornuft. Augustin påpeker at dyr ikke kan kue mennesker. Dermed er det bare "intet" som gjenstår for å forklare det onde/uvitenhet. Vi har to viljer, en som er fornuften, som drages mot Gud, og en annen som er intethet, og med nødvendighet må drages mot intetheten. Denne kalles den onde viljen. Det er lett å se likheter med mer moderne eksistensialistisk filosofi. Vi vender oss mot Gud/viten, eller mot mindre perfekte ting (ting vi kan miste, kaller Augustin dem, og beskriver viten som kjærlighet, at de tingene vi søker viten om er de tingene vi velger å elske), og det valget vi tar for å velge målet for vår kjærlighet har ingen årsaksforklaring vi kan beskrive med ord, da dets utspring er intet.

Vi foretar oss altså et fritt valg om vi vil søke viten (som for Augustin er Gud), og dette er det han beskriver som den første naive troen, barnetroen. Når vi først har tatt dette valget vil vi gå i oss selv, og la fornuften styre oss til å se sannhetene i oss selv. Men hos Augustin ligger ikke sannhetene i oss fra før av, lik Platons teori om gjenerindring, men blir sjenket oss av Gud i nåde som belønning for at

vi har tatt det riktige valget det er å tro. Etter hvert som vi oppnår mer kunnskap vil vår tro styrkes, og Augustin beskriver denne prosessen som en syv-trinns stige mot sannhet. Det er altså for Augustin slik at det finnes en autorativ sannhet, som er nedfelt i Bibelen. Dermed finnes det et reelt skille mellom gudsstaten (Jerusalem) som er de troende, og den jordiske staten (Babylon) som utgjør hedenskapen. Augustin sier at sysler med musikk og matematikk kan trene oss til den viktigere oppgaven med å forstå sannhetene om Gud, men på sine eldre dager var han av den mening at dette muligens hadde vært unødvendig og bortkastet. Han revurderte også sterkt sin holdning til om det frie valget var en læringsprosess for menneskene, eller om det opprinnelige syndefallet til Adam hadde fordømt menneskenes evne til fornuft for all fremtid, og dermed utviklet han etter hvert en strengt deterministisk teori om menneskenes mulighet for frelse- predestinasjonslæren. Her argumenterte han mot en annen innflytelsesrik fraksjon i sin samtid, pelagianerne (tilhengere av Pelagius), og tok sterkt avstand fra deres meninger om menneskenes gode handlingers innflytelse på muligheten for frelse. Veien til frelse går gjennom troen alene, hevdet Augustus. Allikevel er altså ikke tro nok for å oppnå frelse. Her legger Augustin stor vekt på Paulus som sier at vi er helt avhengig av Guds nåde for å bli frelst. Det er dermed en nødvendighet med barnetro (den første svakt begrunnede troen), men det er ikke tilstrekkelig. Vår viten og vår frelse blir sjenket oss om vi foretar rette valg og retter vår kjærlighet mot Gud, men det er Guds nåde som frelser, og ikke den menneskelige vilje. Men om man leser Augustins predestinasjonslære kan vi kanskje spørre oss om barnetroen er et tegn på at vi har fått Guds nåde, og vil bli frelst?

4. Gjør rede for Aristoteles' teori om lykke, med særlig vekt på forholdet mellom lykke og dyd. Mange har ment at dette er en egoistisk teori om selvrealisering. Er du enig? Begrunn svaret.

Aristoteles' teori om forholdet mellom dyd og lykke er influert av Sokrates. Sokrates hadde en praktisk tilnærming til filosofi, og for ham handlet dette om å finne ut av hvordan mennesket burde leve. For Sokrates var menneskets oppgave og dyd fornuften, og den dydige var den som hadde viten om hva som er rett og galt. For Sokrates var dyd (altså viten) ikke bare nødvendig for lykke/et godt liv, det var også tilstrekkelig. Sokrates mente også at det kun fantes en dyd. Dette ble problematisert av Platon, som også vektla at vi ikke alltid handler i tråd med vår fornuft, og at samfunnet rundt oss spiller en rolle for hvorvidt vi lever lykkelige liv. Der Sokrates synes å mene at hvert menneske først og fremst har ansvaret for å utvikle sin egen fornuft, trekker Platon inn et metafysisk perspektiv. Det vi kan ha viten om er først og fremst de uforanderlige og objektive formene/ideene, noe ikke alle er i stand til i like stor grad, og dermed blir menneskenes lykke avhengige av at samfunnet styres av de fornuftige og mest dydige menneskene. Dette bygger så Aristoteles videre på, men med et radikalt annerledes metafysisk perspektiv.

Aristoteles avviser at det finnes objektive former forut for tingene selv. Der Platon vil si at hvite partikulære objekter "deltar i den evige formen hvithet", hevder Aristoteles at hvitheten er et aspekt ved substansen, forut for begrepet. Aristoteles' metafysikk er altså basert på empiri, der vår tilnæringsmåte er definert av vårt språk. Vi beskriver virkeligheten ut i fra 10 kategorier, der den mest sentrale er substans - den egenskapen ved objektet som er uavhengig av de andre, og som gjør tingen til et-dette. (for eksempel substansen "Sokrates", som kan eksistere uten sin "blekhet", mens denne "blekheten" ikke kan eksistere uten "Sokrates"). Andre kategorier er for eksempel kvalitet og kvantitet. Substansene er selve det som gjennom forandring i verden, og Aristoteles nevner fire typer forandring. Kvalitativ forandring (for eksempel et eple som modnes og skifter farge), kvantitativ forandring (et eple som vokser), stedsforandring (et eple som blir plukket ned fra treet) og substansiell forandring (selve substansens tilblivelse/opphør- et eple blir spist, og er ikke lenger et "eple"). Aristoteles opererer også med fire årsaker til substansene og deres forandring. Substansene består av form og stoff, og disse to er også årsaker for Aristoteles. Formen er årsaken til stoffets funksjon (trevirke kan være formet som et bord), stoffet er årsak til egenskaper ved substansen (treet gjør bordet hardt). I tillegg nevner Aristoteles den bevirkende årsaken (som er det vi i dagligtalen refererer til når vi sier årsak), og en siste årsak: formålet. Aristoteles verdensbilde, som skulle prege vitenskapen i mange århundrer, er teleologisk- alt er målrettet. Et eple faller til bakken fordi det "søker sitt mål" nærmere bakken. Aristoteles skiller mellom naturlige og menneskeskapt substanser (artefakter) men mener altså at lik en menneskeskapt knivs mål eller "dyd" er å være skarp, så harr likeledes naturlige substanser et tilsvarende mål og mening for sin eksistens. For Aristoteles er

menneskets mål først og fremst å leve i tråd med fornuften, altså fortsatt likt Sokrates, men Aristoteles hevder det finnes langt flere dyder enn kun fornuft, og er heller ikke enig i at menneskenes lykke ene og alene avhenger av fornuften. Til nå har vi sett på det naturlige og materielle utgangspunktet for Aristoteles etikk og teorier om dyd, men når vi skal beskrive denne dydens forhold til lykke må vi se på de sosiale og psykologiske aspektene ved Aristoteles' filosofi.

Aristoteles deler dydene inn i karakterdyder og intellektuelle dyder. Karakterdydene beskrives som vaner, generelle, gode holdninger over tid som skal finne gyldne middelveier mellom ekstremene i våre personlighetstrekk. For eksempel vil dyden barmhjertighet hos Aristoteles være en plass midt mellom kynisk egoisme og dumsnillhet. Disse dydene tillegges oss gjennom vår oppdragelse, og vår mulighet for å oppnå dem avhenger altså av samfunnet rundt oss. Aristoteles sier også at karakterdydene legger til grunn de etiske forutsetninger for de intellektuelle dydene (som visdom og klokskap) å ta avgjørelser ut i fra. De gir klokskapen sitt oppdrag, som han sier.

Lykken er altså for Aristoteles også det gode liv, et liv som harmonerer med vår dyd (Eudaimonia-vellykkethet), men i og med at det finnes fler enn en dyd, åpner det seg altså flere veier til denne lykken. Aristoteles deler sjelen i tre, det biologiske (våre drifter), vårt sosialt konstituerte selv (thymos/temperamentet) og fornuften, hver med sine tilhørende dyder. Aristoteles mener lik Platon at mennesker er forskjellig utrustet til å utvikle dydene, og at det dermed finnes individuelle løsninger for det gode liv. Han kategoriserer disse inn i et liv med vekt på nytelser, et liv med vekt på ære, og et liv med vekt på fornuften (samt et liv med vekt på penger). Aristoteles mener dette er en naturlig pluralitet ut i fra våre forutsetninger, men insisterer på at ikke alle disse mulighetene er like gode. Et liv med vekt på nytelse mener han på visse måter er å snu vår søken etter lykken på hodet. For Aristoteles er lykke det øverste gode, et tilstrekkelig gode som medfører at vi ikke vil ønske oss noe annet, og som vi ikke søker for noe annets skyld. Nytelser er noe vi søker for lykkens skyld, men vi søker ikke lykke for nytelsens skyld. Dermed mener Aristoteles at nytelsene kan føre oss inn i et jag etter ting som i realiteten ikke gjør oss lykkelige, et begjær vi ikke evner å fylle. Ære mener Aristoteles er bedre, og han sier anerkjennelse fra andre er korrigerer oss og er et tegn på at vi duger som mennesker i samfunnet, men lykken vår bør ideelt sett være selvtilstrekkelig, hevder Aristoteles. Dermed blir det beste livet strengt tatt det kontemplative livet, et liv i refleksjon og filosofi, der vi kan utvikle vår egentlige essens og mål -fornuften. I dette ser vi at Aristoteles mener at lykken er et liv i tråd med vår dyd, men at den også er i praksis som oftest avhengig av andre ting. Vi er avhengige av anseelse, å ikke være ensomme eller fattige. Dette sosiale fundamentet for etikken kan man også kalle "alminnelig sunn fornuft".

Hvorvidt man velger å se på Aristoteles' teori som en "egoistisk teori om selvrealisering" avhenger mye av i hvilken grad man vektlegger de naturmessige argumentene kontra de sosiale. Hvis man legger mest vekt på de sosiale aspektene ved teorien, og leser Aristoteles som moralfilosofisk, at han sier noe om hvordan vi bør leve, er det mulig å finne grunner til å mene dette. Man kan tolke det som at man bør strebe mot et filosofisk liv, gjøre en slags karriere via anerkjennelse fra andre mindre begunstigede mennesker, til man kan komme i den privilegerte posisjon der man kan vie seg til det kontemplative livet, fritt fra arbeidsåket folk flest må innfinne seg med. Men vi kan også tolke det kontemplative livet som noe som lar seg tilføye til et mindre filosofisk dedikert liv, som et berikende aspekt ved hverdagen. I tillegg er det viktig å huske på at den lykken Aristoteles snakker om som mål i utgangspunktet er en form for objektiv vellykkethet i samfunnet, noe som dreier seg om hele samfunnet, ikke et individuelt liv fullt av lykkelige opplevelser- selv om Aristoteles mener en subjektiv lykkefølelse vil være en konsekvens av et vellykket liv. Det er også fullt mulig å lese Aristoteles som ikke normativ i det hele tatt, at han simpelthen beskriver ut i fra sin metafysikk hva som fra naturens side vil gjøre menneskets individuelle liv vellykket, og ikke sier noe om hvordan vi strengt tatt bør forholde oss til dette i det hele tatt. Selv føler jeg at enhver teori om lykke i siste instans kan sees på som en oppskrift på et egoistisk prosjekt, uten at man trenger å vektlegge det noe særlig. Jeg er nok enig i at Aristoteles' etikk åpner for selvrealisering som et mål, men synes ikke Aristoteles bør dømmes for hardt for å vektlegge å beskrive hvordan virkeligheten, samfunnet og menneskene faktisk er, fremfor å legge frem en utopisk teori med liten praktisk verdi.